

La crema de l'església

PRINCIPIS D'AGOST

“ En Panxo, l'alcalde, no en sabia res. Quan va veure els preparatius i va saber de què anava, es va astorar tant que va perdre el control i es va posar a cridar que jo en tenia la culpa, que si jo no hagués donat l'autorització no es faria. Brutalment, li vaig dir: 'Preferim que ens cremin a nosaltres, doncs? Vós no éreu ací quan el sindicat acordava això. Si no els permetem cremar quatre cadires ens cremaran a nosaltres.' »

La mort del capellà

10 D'AGOST

“ En un moment donat, vaig sortir i vaig veure que els autos dels de Barcelona no havien encara marxat i, amb aquestes, veig un grup que s'acosta i veig al mig d'ells el capellà. Quan varen arribar el varen fer muntar a l'auto. El capellà es va posar a cridar. [...] Vaig entrar al comitè i vaig dir: 'Nois, s'emporten el capellà.' En [...] va saltar de la cadira i agafant una pistola Star va cridar: 'Aquesta vegada no se m'escaparà', i va córrer a atrapar els que marxaven, i després ell va contar que va ésser el primer de tirar contra el capellà [...]. No és que excusi el gest d'en [...], però el capellà, a la mort d'un fill d'aquell, va dir des de la trona, perquè l'enterrament havia estat civil: 'El fill del ferret de la *Soli* ha estat enterrat com un gos', i això se li va clavar dintre el cor.» Aleixandri no és l'únic que recorda els fets. A Caldes de Malavella encara hi ha un supervivent del comitè de Caldes, Pacià Dilmer, aleshores un jove de 18 anys: «Aquell home fotia uns crits de cal Déu, pobre home, i van engegar tots els cotxes perquè no se sentissin, els cotxes que havien requisats als pagesos. Però no eren del poble. Cap dels que estàvem aquí va matar a ningú, les coses com siguin. Venien forasters i els pelaven. Cap de Caldes en va matar cap.» L'altra testimoni ocular és Josepa Ferrer, filla del president del sindicat agrari local. Només tenia onze anys, però els fets la van colpir per a la resta de la seva vida: «Quan varen detenir al mossèn, el *papa* i jo anàvem a passejar havent sopat, a la fresca. Aquell dia fèiem la ronda per la plaça gran, i sentim uns crits, mare de Déu quins crits, i veiem dos homes, que eren de Caldes, no em digueu qui eren, que no ens deixaven passar, i jo, que era petita, vaig infiltrar-me una mica i vaig veure que sortia el mossèn de l'ajuntament i en castellà cridava, me'n recordo, perquè d'això me'n recordaré tota la vida: '*¡Duaaso! ¡Duaaso!* [Francesc Duaso era l'alcalde] *¡Que me van a matar!*', amb uns crits de por.» El testimoni d'aquestes memòries comença a revelar una constant en els assassinats durant els primers dos mesos de la Guerra Civil a la rereguarda catalana: per damunt de les conviccions ideològiques s'alcen molt sovint les revenges i l'arbitrarietat. A Caldes els altres dos capellans residents a la vila salvaran la pell sense gaires problemes. Eduard Puntonet, en canvi, és un dels 195 religiosos morts a la diòcesi durant l'etapa dels comitès antifeixistes i un dels 2.500 morts que compta l'Església catòlica.

cions que es van portar a terme. Les bones intencions i les proclames d'Aleixandri no li serveixen de gaire, ja que no eviten la primera de les morts. El relat sobre aquella jornada conté tots els ingredients habituals d'aquests episodis. Comença amb l'arribada d'un comitè foraster perseguint un *peix gros*. En aquest cas un dirigent dels Sindicats Lliures, braç armat de la patronal contra la CNT durant els anys vint.

«Un dia es varen presentar dos cotxes de Barcelona...»

DILLUNS, 10 D'AGOST

«Un dia es varen presentar dos cotxes de Barcelona, d'un comitè de barriada, i varen preguntar si a Caldes hi havia *veranejant* un individu que, segons ells, era l'antic advocat dels sindicats lliures. Podeu pensar que una presa així era de relleu [...]. Aquell home es va posar de genolls, davant del que semblava el cap, i li va jurar que no era ell [...]. Vàrem tornar al comitè. ¡Què fer! Nosaltres no teníem armes, dues o tres pistoles amb poques municions i encara, mentre que aquells *nanos* eren almenys catorze i tots amb fusells i pistoles; no podíem pas oposar-nos-hi, i menys si era l'advocat dels sindicats lliures. 'Bé –varen dir–, el portarem a Barcelona, al Comitè de les Milícies' Hi va arribar? No ho sabem.»

Abans de marxar, però, es produïa allò que ja feia dies que semblava inevitable: la mort del capellà [vegeu destacat]. La situació de precarietat organitzativa i indefensió armada porta Aleixandri a Girona amb l'objectiu de posar-hi remei. «Vàrem anar una comissió a Girona per demanar armes a la caserna d'artilleria. El president era un paleta d'ERC: ni aquest ni els de la CNT no ens en varen voler donar. Vaig trobar un que coneixia i els de casa també, perquè estava casat amb la filla d'un ferroviari. Vaig insistir i a la fi ens en va donar una a cadascú: érem onze i onze fusells vàrem agafar.»

Les coses canvien momentàniament, almenys pel que fa al control dels forasters que arriben perseguint uns fugitius que espe-

ren trobar, si no un amagatall, potser un lloc més discret per viure, en aquesta població plena de segones residències de la burgesia. Durant un mes la calma és aparent, si més no pel que fa al vessament de sang: no hi ha cap mort. Les picabaralles entre antifeixistes i les visites d'elements forasters continuen. La tensió acaba esclatant.

Els assassinats

SETEMBRE

«No recordo quins varen ésser els primers o si tots varen ésser assassinats el mateix dia», anota Aleixandri, tot afegint-hi: «No estranyeu que parli d'assassinats, ja que per a mi tot el que no era fet amb justícia no és vàlid. Es poden excusar les morts i les violències a cap calent, però no es pot admetre, ni es poden justificar, les morts després d'uns quants mesos i quan *veraderament* no hi havia perill.»

Reflexions fredes, implacables, sobre uns dies en què Aleixandri no podrà o no sabrà impedir noves execucions. En primer lloc perquè plega del comitè. A principis de setembre ja no en forma part, segons assegura: «Potser vaig estar al comitè un mes i mig o dos, no ho recordo, però mentre hi vaig estar no es va cometre cap acte contra la vida humana.»

Evidentment, quan diu cap acte es refereix a cap acte més que el *passeig* al rector, perpetrat materialment per elements exterms.

La segona mort es produeix el 10 de setembre. Gairebé dos mesos després de la creació del comitè. Aleixandri no és l'únic que ha plegat. Pacià Dilmer, avui únic supervivent d'aquell organisme, els primers dies del conflicte no dubta a retratar-se davant la porta de l'ajuntament amb una colla de milicians apuntant amb els fusells directament a la càmera. Aleshores és un jove de 18 anys ple de ganes d'aventura. Dies després també decideix deixar-ho: «Vaig començar a veure que al comitè hi havia molt de merder entre ells, i vaig decidir anar-me'n al front.» Aleixandri, que ja no és tan jove, opta per quedar-se. La seva oposició als sectors anarquistes és radical i

pellans ja han caigut sota la justícia arbitrària dels comitès. A Caldes no serà diferent: mossèn Puntonet serà el primer dels set veïns executats per la repressió antifeixista. Al comitè hi ha algú, però, que ja ha salvat les monges i ara es compadeix del rector, com consigna en la seva llibreta de records: «L'home jo ja no el considerava com un capellà, sinó com un home com els *demés*. Anava dient: 'Salut, companys', i el seu somriure trist i dolorós feia llàstima. Que el capellà fos dolent, que des de la trona hagués fet campanya contra la República, que es mereixia ser jutjat, tot això d'acord, però almenys davant un tribunal s'hauria sabut si era o no condemnable.»

Amb aquestes conviccions, Aleixandri va acumulant enfrontaments amb qui teòricament són els seus: «No me'n vaig poder estar i els vaig dir: 'És innoble això que esteu fent; jutgeu-lo, condemneu-lo, però no el martiritzeu així, nosaltres no hem de ser salvatges com ells, el nostre lema és justícia i llibertat', i varen reconèixer això. En aquells moments encara no hi havia set de sang i no havia vingut ningú de la CNT de fora.»

De fora... i de dins

PRIMERS D'AGOST

Gent de fora. És un fet habitual en la majoria de les poblacions catalanes atribuir les accions violentes a comitès o partides de milicians, les temudes patrulles de control, vingudes d'altres poblacions, veïnes o llunyanes. En molts casos estan perfectament documentades les visites d'elements externs i són especialment coneguts els exemples de comitès com el de Salt (Gironès), Oriols (Alt Empordà) –estudiats a fons per l'historiador Josep Maymí–, el de Canet –investigat per Xavier Mas– o els de Puigcerdà o Granollers, que actuen en altres municipis. En la major part dels casos, això no obstant, hi ha una col·laboració necessària dels comitès locals, o bé *encarregant* les execucions, o bé deixant entrar els forasters al poble quan hi arriben encaçant algun fugitiu.

A Caldes sembla evident que hi va haver, com a mínim, una convivència clara en les execu-